

УДК 316

**Муравйова Анна Олексіївна**

*студентка магістратури*

*Факультету зв'язків з громадськістю і журналістики*

*Київського національного університету культури і мистецтв*

## **ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ЗМІ УКРАЇНИ**

**Анотація.** У статті аналізуються результати дослідження висвітлення проблем внутрішньо переміщених осіб у засобах масової інформації. Так, було проаналізовано соціальну складову журналістики у контексті цієї тематики, вказано на основні аспекти дослідження в Україні подання проблем ВПО у медіа та проаналізовано специфіку публікацій про переселенців в найрейтинговіших українських Інтернет-ЗМІ «Сьогодні» та «ТСН».

**Ключові слова:** внутрішньо переміщені особи, соціальна проблематика, ЗМІ, «Сьогодні» та «ТСН».

**Постановка проблеми.** Питання, пов'язані з категорією текстів соціальної тематики, на кожному новому етапі розвитку журналістичнознавства не втрачають своєї актуальності.

Соціальна тематика – це саме життя, з усіма його перевагами та недоліками, перемогами та проблемами, що є цікавими абсолютно кожному читачу, не зважаючи на його вік, місце проживання, освіту, рівень доходу, специфічні інтереси тощо. ЗМІ, які оминають соціальну тематику в своєму порядку денному, ризикують втратити велику частину аудиторії, не задовольнивши її основні інформаційні потреби, адже соціальна журналістика в сучасному світі є невід'ємною частиною публічного

простору.

В Україні останнім часом відбулися безпрецедентні явища – іноземна інтервенція, окупація, тероризм, війна. Вони мають соціальні наслідки, які призвели до великої кількості внутрішньо переміщених осіб. В офіційному українському дискурсі «внутрішньо переміщена особа» – це «громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [9].

**Мета** статті – дослідити проблеми внутрішньо переміщених осіб крізь призму журналістського світогляду. Поставлена мета потребує таких **завдань**: вказати місце публікацій про внутрішньо переміщених осіб у соціальній тематиці, з'ясувати сучасний стан медійно-наукового дослідження питання про ВПО, проаналізувати тематику та специфіку публікацій про переселенців в найрейтинговіших українських Інтернет-ЗМІ «Сьогодні» та «ТСН».

**Аналіз останніх досліджень.** Теоретичний аспект соціальної журналістики досліджували у своїх працях О. Лаврик, О. Чернега, В. Мусіяченко, Т. Фролова, М. Гессен, А. Уколов, Е. Ерьоміна, І. Засурський, Т. Сашук, М. Бережна, Д. Климанська, М. Корнієнко, О. Лаврик.

Значення переміщення людей у середині країни на тлі військових конфліктів та соціально-економічної кризи ставить нові виклики перед дослідниками української медіасфери. Проте було зауважено, що тематика підіймається нечасто, здебільшого про ВПО говориться з юридичною, психологічної, соціальної, педагогічної точок зору. На противагу цьому варто згадати моніторингові звіти «Висвітлення теми ВПО в українських ЗМІ» [Висвітл] різних регіонів, що було опубліковано у 2015–2016 роках.

Звіти оприлюднені в рамках проекту «Голос місцевих ЗМІ: професійні стандарти та етичні норми висвітлення конфліктів», що реалізується Фондацією Томсон (Thompson Foundation) та низкою інших установ.

Важливу роль у дослідженні тематики відіграють публікації у спеціалізованих українських медіа, наприклад Лілія Зінченко [Зінченко] підготувала розлогий звіт про результати проведення круглого столу «Етика висвітлення журналістами теми ВПО, мігрантів та біженців» (2017 р.), де вміщено точку зору медіаекспертів, представників влади тощо.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Проблеми внутрішньо переміщених осіб, на наш погляд, найбільш доцільно розглядати в межах соціальної журналістики, адже це «напрямок у журналістиці, що займається висвітленням соціальних проблем і питань суспільства, пов'язаних з протиріччями всередині суспільства (система «людина – суспільство»))» [3, с. 23]. Тобто ми можемо визначити соціальну журналістику як систему жанрів, методів і стилістичних прийомів, пов'язаних із висвітленням тем, що стосуються життя людини в суспільстві (соціумі), здійснення його прав і обов'язків.

О. Лаврик вважає, що соціальна журналістика є діяльністю, предметом якої виступають соціальні проблеми й «хвороби» суспільства. Сюди належать: становище різних потенційно вразливих соціальних груп (пенсіонерів, сиріт, багатодітних родин, переселенців тощо), дотримання прав людини, якість освіти й медичного обслуговування, погіршення екологічної обстановки тощо [7, с. 10].

Науковці роблять спроби сформулювати основні напрямки соціальної журналістики. Так, наприклад, Л. Єрьоміна називає такі напрямки [4]: 1) незахищені верстви населення: пенсіонери, інваліди, неповні та багатодітні сім'ї, сироти, безробітні та мігранти; 2) соціально-економічні відносини: соціальний захист населення, соціальні виплати і страхування, ринок і охорона праці, доходи і контроль рівня життя населення; 3) охорона

здоров'я: забезпечення доступного медичного обслуговування населення, збереження і підвищення рівня здоров'я, пропаганда здорового способу життя, екологічні проблеми; 4) молодіжна політика і підліткові проблеми: якість і доступність освіти, діяльність навчальних закладів, організація дозвілля, підліткова злочинність, алкоголізм, наркоманія, ВІЛ-інфекції і так далі; 5) кризові сімейні ситуації: домашнє насильство; 6) робота «третього сектора»: некомерційні організації, їх взаємодія з владою, участь громадських організацій у соціальній сфері життя; 7) моральне виховання населення. Пропонуємо проблеми ВПО розглядати в межах першої групи, що виокремлює дослідник, – незахищені верстви населення, адже за дослідженнями [8], більше половини із ВПО – це соціально вразливі люди (пенсіонери, неповнолітні тощо). Навіть дорослі працездатні особи у результаті вимушеного переїзду зазнали матеріальних та моральних втрат, зіткнулися з низкою труднощів на новому місці проживання.

За останні роки в українському суспільстві з'явилась велика група внутрішньо переміщених осіб, які виділяються в окрему категорію громадян України. За даними Мінсоцполітики станом на вересень 2018 року в Україні налічується понад 1,5 мільйонів переселенців [10], та кількість таких осіб продовжує зростати.

Відтак, з було зроблено низку моніторингових звітів «Висвітлення теми ВПО в українських ЗМІ» за підтримкою іноземних дослідницьких центрів. Наприклад, з 15 по 28 лютого 2016 р. команда спеціалістів із моніторингу провела другу хвилю медіа-дослідження щодо висвітлення тематики ВПО, зокрема було досліджено ситуацію у східних областях України [1]. В результат моніторингу фахівцям вдалося виявити, що «з-поміж трьох областей східного регіону найактивніше тему ВПО висвітлювали ЗМІ Донеччини, а найпасивніше Луганщини», попри це у більшості медіа мова та термінологія відповідала вимогам, але подекуди

простежувалися замовні матеріали та загалом суттєво не вистачає аналітики із цієї теми, також було зафіксовано випадок, коли відносно переселенців був використаний термін «лже-беженцы» [1].

Наступні роки засвідчили несуттєві покращення щодо подання теми ВПО у медіа, хоча все ж залишається чималий відсоток ЗМІ, що узагалі уникає проблем вимушених емігрантів, наприклад, в регіональних ЗМІ таких публікацій 2017 року було вкрай мало 1–1,5 % (за результати, що оприлюднила директорка Інституту демократії імені П. Орлика Світлана Єременко [5]).

Л. Зінченко, висвітлюючи результати проведення круглого стосу щодо подання тематики ВПО у медіа, дійшла висновку, що вітчизняні ЗМІ «хоча й приділяють певну увагу проблемам внутрішньо переміщених осіб в Україні, не вміють професійно й етично подавати такі теми» [5]. У той же час голова правління ГО «Центр інформації про права людини» Тетяна Печончик звернула увагу, що вказана проблема пов'язана насамперед із мізерною кількістю заходів, де працівників медіа вчать етично подавати окреслені проблеми: «в Україні має бути більше освітніх заходів для журналістів, які би навчили їх правильно висвітлювати теми ВПО, а також тренінгів із питань прав людини» [5]. Щодо цієї тематики у ЗМІ, то присутні погодилися, що за роки війни матеріали про ВПО пройшли еволюційний шлях: на початках біженців часто осуджували, не сприймали у суспільстві, лише з роками вдалося відокремити образ ВПО в українських ЗМІ від стереотипів.

Для аналізу сучасного стану подання тематики ВПО у ЗМІ було обрано два найбільш рейтингові Інтернет-портали за версією «Bigmir.net»: «Сегодня» та «ТСН».

Ресурс «Сегодня» доступний за адресою <https://ukr.segodaya.ua/> – це сайт всеукраїнської щоденної російськомовної газети із аналогічною

назвою, що заснована 1997 року. Разом із тим підконтрольну Рінату Ахметову газету «Сегодня» неодноразово критикували за антиукраїнський характер та недостовірність публікацій [2, 6, 11]. Критикували видання і за недобросовісну рекламу, відомі скандали між працівниками видання та керівництвом тощо. Але попри це ресурс «Сегодня» охоплює 27.39% аудиторії від загальної кількості користувачів ЗМІ.

Своєю чергою ТСН або «Телевізійна служба новин» — щоденна програма новин каналу 1+1. По буднях виходить до 8 випусків ТСН, залежно від дня тижня, у суботу і неділю — по одному. Сайт програми станом на грудень поточного року займає другу позицію за охопленням аудиторії – 19.89%.

Під час моніторингу вказаних Інтернет-ресурсів за другу половину 2018 року було виявлено, що як «Сегодня», так і «ТСН» вдаються до оприлюднення матеріалів про ВПО лише один-два рази на тиждень. Для ресурсу «Сегодня» характерна така тематика: *фінансові виплати та соціальна допомога ВПО*:

«Безоплатна правова допомога - як це працює» («Сегодня», 3.12.2018), «Соціальне житло - хто може отримати і на що сподіватися» («Сегодня», 12.10.2018), «Більше тридцяти тисяч жителів Донбасу отримали допомогу в Краматорському центрі для переселенців» («Сегодня», 24.09.2018), «Переселенцям з Донбасу готують житло в Токмаку» («Сегодня», 24.09.2018), «Безкоштовне житло для переселенців на Харківщині побудували», («Сегодня», 07.07.2018), *повсякденні труднощі*: «Переселенцям в Одесі повернули світло і воду минулого тижня» («Сегодня», 30.11.2018), *психологічна допомога*: «Психіатр розповів, як біженцям і бійцям АТО впоратися зі стресом» («Сегодня», 6.11.2018), *культура та відпочинок*: «Шахтар запросив 60 дітей-переселенців на тренування», («Сегодня», 9.12.2018), *видача документів ВПО*: «Порошенко

дозволив видавати переселенцям безстрокові довідки» (Сьогодні», 2.12.2018), *життя окремих людей чи груп із числа ВПО*: «Як виживають переселенці в Кураховому» («Сьогодні», 12.11.2018), «Родина переселенців почала свій бізнес на Полтавщині» («Сьогодні», 7.08.2018), *прихована реклама або замовні публікації*: «Переселенці з Донбасу: Від вибухів дзвеніло скло і стрясалися стіни» [про допомогу Р. Ахметова] («Сьогодні», 12.11.2018).

У той же час на сайті «ТСН» найчастіше читачі можуть прочитати публікації про ВПО у контексті таких тем, як: *матеріальна та соціальна допомога*: «До Дня Незалежності 55 тисячам киян роздадуть по 250-900 гривень» («ТСН», 8.08.2018), «Третяков: Вже у 2018 році внутрішньо переміщені особи, які воювали в АТО, отримають житло» («ТСН», 18.07.2018), «Переселенцям із ОРДЛО відмовляють у матеріальній підтримці через проживання на дачах» («ТСН», 11.08.2018), *життя окремих людей чи груп із числа ВПО*: «Сироежко Мар'янка потребує негайної допомоги» («ТСН», 24.11.2018), «Жителюби на роликах. пара пенсіонерів з Донбасу розпочала новий етап життя з незвичного захоплення» («ТСН», 7.11.2018), «Ірина втратила свій дім на Донбасі, а тепер бореться за своє життя» («ТСН», 12.09.2018), «Історія родини переселенців, які змогли почати нове життя у чужому місті» («ТСН», 24.09.2018), «Родина з Луганщини після несолодкого життя переселенців започаткувала "солодкий" бізнес» («ТСН», 24.08.2018), *юридична допомога*: «ПРООН запустить додаток для захисту прав внутрішньо переміщених осіб і жертв насильства» («ТСН», 1.07.2018), статистичні дані: «Кожен другий переселенець не знайшов роботу на новому місці проживання» («ТСН», 16.08.2018), *вибори*: «Жителям окупованого Донбасу спрощено голосування на президентських виборах в Україні» («ТСН», 13.09.2018), «На виборах відтепер зможуть проголосувати не лише переселенці, а й жителі окупованих частин Донбасу» («ТСН», 13.09.2018), *культура та мистецтво*:

«У Дніпрі сотні малюків намалювали свої мрії» («ТСН», 22.10.2018), «У Києві переселенці Донбасу влаштували свято на Пішохідному мосту» («ТСН», 1.09.2018).

Порівнюючи вказані ресурси, можемо зауважити, що сайт «ТСН» багато уваги приділяє життєвим долям осіб, що вимушено змінили своєї місце проживання, розповідаючи про їхні нові хобі, зміни у житті, а також про ті перешкоди, що зараз доводиться долати. Натомість на сайті «Сьогодні» виявлено велику кількість так званої джинси – більшість публікацій випускові редактори запозичують із інших ресурсів, а до оповіді про життєві долі переселенців вдаються переважно коли треба прорекламувати роботу високопосадовців, насамперед Р. Ахметова.

Значна частка публікації на обох ресурсах присвячена проблемам матеріальної допомоги для ВПО. Такі публікації короткі за обсягом, викладені переважно без емоцій, офіційним стилем. Інформаційним приводом на подання цих матеріалів стають підсумки роботи статистик, коментарі високопосадовців чи певні зміни у законодавстві.

**Висновки та перспективи подальшого дослідження.** Висвітлення у засобах масової інформації проблем внутрішньо переміщених осіб найбільш доцільно розглядати у контексті соціальної проблематики, адже люди, які змушені змінити місце прожиття автоматично залишаються без роботи, житла, підтримки тощо. Аналізовані нами найбільш рейтингові Інтернет-медіа

«Сьогодні» та «ТСН» по-різному підходять до написання публікацій про переселенців. Так, на сайті «Сьогодні» зауважено у порівнянні більшу кількість джинси, журналісти уникають висвітлення окремих доль людей, у кращому випадку зосереджують увагу на певній групі осіб, також зауважено замовні публікації. Сайт «ТСН» трохи частіше вдається до подання життєвих історій, активізує читачів у допомозі переселенцям-хворим на рак та інші смертельні недуги. Обидва медіа значну увагу

приділяють темам соціальної допомоги ВПО, моніторять статистики щодо рівня працевлаштування таких осіб, звернення по допомогу тощо.

Зважаючи на актуальність проблем ВПО для українського суспільства, вважаємо подальше дослідження матеріалів про цю категорію населення у ЗМІ перспективним, зокрема варто зосередити увагу на проблематику публікацій інших медіа.

### **Література**

1. Висвітлення теми ВПО в українських ЗМІ (схід): другий моніторинговий звіт (Східна частина України: Донецька, Луганська та Харківська області). – 2016. – Режим доступу: [http://www.prostir-monitor.org/upload/reports/final-reports-wave-2/UKR\\_EAST\\_W2.pdf](http://www.prostir-monitor.org/upload/reports/final-reports-wave-2/UKR_EAST_W2.pdf)
2. Газету "Сегодня" - у чорний список // Livejournal – Режим доступу: <https://bilozerska.livejournal.com/327043.html>
3. Гессен, М. По жизни: [Текст] пособие по социальной журналистике / М. Гессен, М. : Назари. – М., 2002. – 128 с.
4. Ерёмина Е. Анализ социальных проблем в центральных российских газетах [Електронний ресурс] / Елизаветта Ерёмина // Московский государственный университет Имени М. В. Ломоносова. – 2014. – Режим доступу: [http://versky.ru/pubs/5343/Analiz\\_sotsialnyh\\_problem\\_v\\_tsentralnyh\\_rossiyskikh\\_gazetah?view\\_mode=text](http://versky.ru/pubs/5343/Analiz_sotsialnyh_problem_v_tsentralnyh_rossiyskikh_gazetah?view_mode=text)
5. Зінченко Л. «Українські журналісти мають позбутися стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб» / Л. Зінченко // Детектор медіа. – 2017. – 22 лютого. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/123420/2017-02-22-ukrainski-zhurnalisti-ma-yut-pozbutisya-stereotipiv-shchodo-vnutrishno-peremishchenikh-osib/>
6. Кто сфальсифицировал подписи под письмом президенту от "жителей ул. Гончара"? // Українська правда. – 2012. – Режим доступу:

<http://kiev.pravda.com.ua/columns/4f30f530ba8c8/>

7. Лаврик О. В. Соціальна проблематика газетних виступів [Текст]: навч.-метод. посіб. / О. В. Лаврик. — Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. — 72 с.
8. Маркова Н. В. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб як актуальна проблема соціальної роботи в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Маркова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2018. - № 1(1). - С. 32-39. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup\\_2018\\_1\(1\)6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2018_1(1)6)
9. Перрушу Р. Глосарій міграційних термінів / Р. Перрушу. – Режим доступу: [http://web.archive.org/web/20070928193631/http://www.iom.org.ua/docs/im98\\_1.pdf](http://web.archive.org/web/20070928193631/http://www.iom.org.ua/docs/im98_1.pdf)
10. Скільки в Україні офіційних переселенців: нові дані // 24 канал. – 2018. – 3 вересня. – Режим доступу: [https://24tv.ua/skilki\\_v\\_ukrayini\\_ofitsiynih\\_pereselentsiv\\_novi\\_dani\\_n1025511](https://24tv.ua/skilki_v_ukrayini_ofitsiynih_pereselentsiv_novi_dani_n1025511)
11. Шеф-редактором ахметовской газеты "Сегодня" стал кремлевский пропагандист Олесь Бузина. – 2015 // Цензор.нет. – Режим доступу: [https://censor.net.ua/news/319780/shefredaktorom\\_ahmetovskoyi\\_gazety\\_segodnya\\_stal\\_kremlevskiyi\\_propagandist\\_oles\\_buzina](https://censor.net.ua/news/319780/shefredaktorom_ahmetovskoyi_gazety_segodnya_stal_kremlevskiyi_propagandist_oles_buzina)